

PROBLEMI SODOBNE DRUŽBE

NEKAJ PRIPOMB K MNENJEM O RABI JEZIKOV V JLA

Jaka Avšič, general-podpolkovnik v pokoju

Državljeni Jugoslavije ne moremo biti brezbrizni do tega, kakšno obrambno moč ima naša država, saj je usoda slehernega tesno povezana z našo armado. V vojnem, pa tudi v mirnem času smo s številnimi vidnimi in nevidnimi vezmi priklenjeni nanjo, v mnogočem smo odvisni od njenega obstoja, ravnanja, uspeha, usodno pa bi nas lahko prizadel, v primeru vojnega spopada, njen morebitni neuspeh. Z uveljavljanjem samoupravljanja in s krepitvijo naše zavesti o njem se krepi tudi občutek, kako neizogibno smo odgovorni za čim popolnejšo delovanje tudi obrambne družbene naloge. Samoupravljanje, ki temelji na politično-človeških elementih, ne more ne priznavati samobitnosti narodov.

Tisti, ki so preživljali vojne, zelo jasno vedo, v kakšni nesreči, in celo tragediji, se lahko znajde kdorkoli od nas v določenih vojnih primerih ali ob tuji zasedbi naših krajev. Odgovornost, ki o njej trenutno lahko menimo, da je prešla od nas na tako ali drugače centrirano vodstvo, ki da o vsem najbolj pravilno misli in ukrepa, se na mah lahko popolnoma spremeni ali je celo sploh zmanjka in vsak posameznik je v trenutku prepuščen sam sebi, brez kakršnekoli zaščite in celo navodila. Naj bo kdorkoli že, oče ali mati, pa tudi brez družinskih vezi, se znajde v položaju, ko mora samostojno odločati in v popolnoma novih okoliščinah ravnati po svojem preudarku.

Krepitev armade in priprava oziroma prehod, v primeru potrebe, na vsesplošno ljudsko obrambo sta izhod in upanje, da se ali izognemo nesreči z zmagovitimi udarci ali pa čimbolj uspešno in ob primerni organiziranosti preidemo v vsesplošno ljudsko obrambo.

Za eno in drugo, še posebej pa za primere delne ali celo splošne premoči sovražnikove aktivnosti, je nujna čimvečja prožnost vojaške organizacije. Prav besedna izraza »ljudska armada« (v naslovu JLA) in »vse-

splošna ljudska obramba» zahtevata takšno hotenje, takšen značaj organizacije, ki naj bi nudila kar največje možnosti, da bi ljudje sami kar največ prispevali k vojaškemu uspehu bodisi v obliki rednega (profesionalnega) združevanja vojaških enot bodisi v obliki partizanskih odredov maksimalne prožnosti, tako da bi bilo možno ohraniti določeno profesionalno ogrodje. Samoupravljanje na tem področju torej pomeni ustvariti čim večje možnosti za uspeh, uresničiti najbolj intimno sodelovanje vseh »z dušo in srcem« zainteresiranih za takšen uspeh in obstoj; samoupravljanje je torej tudi aktiviranje vseh tistih notranjih sil družbe, ki v ljudeh živijo in jih »že po naravi« silijo k združevanju, ko po rodovnih vezeh iščejo samopomoč in jih v primeru neuspeha ali nesreče prizadene vse ista žalostna usoda, na zunaj in na znotraj pa jih identificirajo ista narodnost, isti jezik, kultura in druge skupne karakteristike ter simboli.

Predzgodovina in zgodovina obstoja Jugoslavije, pozitivna in negativna, sta nas poučili, da smo lahko jasno spoznali pomen in dragoceno vrednost notranjih združevalnih sil in vezi naše sestavljene ljudske družbe. Teh vezi (narodnostnih in jugoslovansko državnostnih) si ljudje ne dovolijo uničiti, z njihovo pomočjo so se dvignili iz nesreče med NOV in prav za ta čas je — v prepletu narodnoosvobodilne vojne s socialno revolucijo — dokazana njihova čudovita moč.

Neupoštevanje, zanikanje tega, kakor tudi poskusi, da bi to, te sile in vezi nadomestili s čim drugim, so se že v preteklosti pokazali kot nespametni in jalovi, obravnavanje večnarodne države kot enonarodne pa je vselej pomenilo grešiti v takšnih globokih sferah človeških nujnosti in spoznanj, ki jim, kot smo doživeli in spoznali, nobena nasilja niso mogla biti kos; prej ali slej so morala kapitulirati.

Prvo združevanje jugoslovanskih narodov je bilo 1916—1917, ko so se v Rusiji zbrali mladi idealni in zavedni »Jugoslovani«: Slovenci, Hrvati in Srbi, ki so pribežali iz Avstro-Ogrske. Iz ruskega ujetništva so prostovoljno stopili v vojaške enote na strani antante, da bi si priborili skupno državo jugoslovanskih narodov. Višji štabni oficirji obeh divizij in korpusa so bili iz kraljevine Srbije. Srbski oficirji, komandanti, niso priznali prostovoljcem nobenih nacionalnih simbolov. Nastala so prva huda nasprotja (Jugoslovanski prostovoljni korpus v Rusiji 1914—1918. — Vojno delo. Beograd 1954). Pokazalo se je, da unitaristični način sožitja ne ustreza.

Nacionalne posebnosti naših narodov so bile že takrat globoko, temeljno razvite. Posamezni nacionalni organizmi so se prav prek teh svojih posebnosti obdržali in razvijali skozi stoletno zgodovino, vsak zase po svoji usodi, in se zakoreninili v sleherni narod in ljudi po svoje, da jih danes etnološko sorodstvo in imenovanje »Jugoslavija« ne more izbrisati ali nadomestiti. K temu je treba prišteti številčna razmerja narodov in dogodke skozi več desetletij prav na narodnostnem področju. Že krfska vlada Srbije se je tega zavedala, zato je tudi privolila, da se 7. in 8. polk preformirata v posebne hrvaške in slovenske enote s sestavo, kadri in poveljujočimi jeziki teh narodov v skupni povezavi jugoslovanskega prostovoljskega korpusa. Toda takrat je bilo že prepozno, ker se je prostovoljski korpus v Rusiji z disidentskim odhodom ljudi številčno približno za polovico zmanjšal, toliko, da so ga morali razpustiti in tako niso mogli zaradi pomanjkanja

ljudi osnovati teh nacionalnih polkov. Z vidikov osnovnega vojnoprategškega cilja je bila to dokaj nespretna politika za sožitje jugoslovanskih narodov.

Da je nekoristno in zato nemogoče ponovno graditi trdnost armade na podobni, unificirajoči in unitaristični osnovi, nam potrjuje april 1941. leta, ko je v pičlih nekaj dneh propadla armada stare države, kar je pomenilo neizmerljivo moralno-politično in zato tudi vojaško katastrofo, po obsegu in posledicah podobno najhujšim ljudskim nesrečam. Kljub tem takó jasnim negativnim primerom se armada, sestavljena iz istih jugoslovanskih narodov, še tretjič otepa z nekaterimi starimi slabostmi oziroma jih sploh ne vidi.

Unitarizem si je sedaj celo z ustavo, odstopajoč »izjemoma« od splošnega načela enakopravnosti narodov in narodnosti (ki je trajno in po dogovoru sprejeto kot temelj, na katerem je organizirano naše sožitje na vseh področjih), obdržal le še za življenje v armadi srbohrvaščino kot edini poveljevalni, učni in administrativni jezik.

S tem podira enakopravnost na najvažnejšem, najusodnejšem področju državnega funkcioniranja, v armadi, ki je najbolj izpostavljena vplivom in delovanju mednacionalnih posebnosti. Prav pri teh smo na empiričnih, odločilnih zgodovinskih preizkusih trdnosti videli in spoznali, da ne prene-sejo takšnega ravnanja: stalnega in neenakopravnega soočenja ljudi v armadi. Najmanj pa je danes ta ustavna izjema združljiva s samoupravljalško miselnostjo in z organizacijo vsesplošne ljudske obrambe, v kateri mora biti navzoča misel na kulturno sredino svojega naroda.

Čas je, da bi vojaški vrh, spodbujen z resolucijo zvezne skupščine, takoj predložil ustavni komisiji ukinitve 3. točke 42. člena zvezne ustave in tako omogočil, da takoj začne urejati enakopravnost v armadi, predvsem pa v poveljevanju, s čimer bi se tudi armada jasneje vključila v normalno državno življenje federacije.

Povelja (komande) v materinih jezikih borcev so najvažnejši in najvidnejši narodnostni in enakopravnostni simbol. Takoj je treba združiti borce istih narodnosti v osnovne enote (čete itd.) ter začeti s poveljevanjem v njihovem jeziku. To je z lahkoto izvedljivo in je možno uresničiti takoj in z majhnim trudom.

Z organizacijskega stališča bi takšen premik ne pomenil nič posebnega, novega, saj so v zadnjem času modernizirale svoje armade celo dežele, ki niso niti socialistične in se tudi sicer ne ponašajo z napredno družbeno ureditvijo.

Seveda ne bo mogoče speljati vsega tega čez noč in do zadnjih potankosti in popolnosti. Tudi na drugih državnih področjih ni kljub ustavnim določilom v praksi uresničena enakopravna raba jezikov, so pa vsaj zaznavni ustrezni napor in dobra volja v tem smislu. Dokler pa generali omahujejo in ne dajo ustreznega predloga za ustavno spremembo, je prav to znamenje, ki navaja na misel, da bi nekateri morda želeli z unitarizmom podreti enakopravnost, ki je ena glavnih pridobitev NOV, sklicujoč se pri tem na specifičnost armade (na podobne specifičnosti bi se lahko sklicevala tudi marsikatera druga družbena služba) in razne zadržke tehnične narave.

V nadaljevanju tega zapisa bi radi podrobneje obrazložili vsestranske okoliščine in nujnost, da je v JLA treba uporabljati jezike vseh narodov in narodnosti.

1. POSLEDICE EKSTERITORIALNEGA RAZPOREJANJA ZAVEZANCEV V VOJAŠKE ENOTE

Eksteritorialni princip razporejanja v enote je bil vpeljan z ustanovitvijo države SHS. V stari Srbiji so bile enote še nacionalne, kakor so tudi danes na splošno povsod po svetu. Komaj pa je prišlo do prvih skupnih vojaških nastopov jugoslovanskih narodov 1916. leta, so vojaški in politični voditelji dokazali, da niso sposobni ustvariti takšne organizacije vojske, v kateri bi se uveljavili pozitivni elementi naših narodov, hkrati pa se izognili vsemu, kar bi utegnilo izzvati težave, in niso odstranjali vse negativnosti, tako da bi le-te kolikor manj mogoče prihajale do veljave.

Namesto da bi bili gradili skupnost narodov in ljudi takó, kakor so se zgodovinsko formirali z vsemi svojimi nacionalnimi posebnostmi eni poleg drugih, povezani v državni ideji, izhajajoči iz želje po skupnem državnem nastopu, so že ob nastanku široke jugoslovanske skupnosti začeli z neljudsko politiko razdeljevanja in mešanja ljudi, iz česar so se kmalu rodili nesporazumi.

Iz prakse vsakdanjega življenja je znano, da pri osebno neprizadetih ljudeh pestrost razlik naših narodov zbuja radovednost, občutek bogastva, lepote in zanimivosti. Pri sožitju ljudi, ki so navezani ali prisiljeni, da nekaj časa ali celo stalno živijo in delajo skupaj, nastajajo nasprotja, ko se pojavljajo alternative, po katerih življenjskih navadah je treba živeti, ko se je potrebno odpovedovati svojemu načinu življenja in prevzemati tujega. Te neprijetnosti in nasprotja se pogosto razvijejo celo v osebne antagonizme in nestrpnosti; to seveda ne koristi, temveč škoduje tistemu idealno zamišljenemu pojmovanju o razvijanju vse večje enotnosti v smislu izravnavanja razlik. Žarišče narodnih kultur, vsakega naroda posebej, so močnejše sile, kot so npr. državne sile, ki jih sme uporabiti država brez škode za svoj obstoj.

Borca je danes treba v celoti upoštevati, prav takó njegove duhovne potrebe, jih zadovoljevati in oblikovati ideologiji ter trenutnim interesom delovnega človeka primerno. Potrebna je intimna povezanost, razumevanje in sporazumevanje med vodečim in neposrednim izvrševalcem. V določenih tehnično-izvršilnih poslih pa stroga poslušnost in polno odgovornostno poveljevanje in izvrševanje do skrajnih sil (maršal Čujkov v Stalingradu).

Vzemimo pozitiven primer: kolikšna propagandna organizacija je delovala v NOB Slovenije in kateri motivi so bili stalno prezentni borcu, čeprav so že zunanje okoliščine delovale na borce, okupacijski režim in že lastne slovenske uničevalne in zanikujoče skušnje z njim.

Nemogoče si je zamisliti popolno intimno povezanost poveljujočega (podoficir, predoficir, oficir itd.) brez upoštevanja narodnostnih simbolov, a v prvi vrsti materinščine.

Občutljivost za potrebe borca zahteva kvalitetne lastnosti poveljujočih. Naša država ima ambicijo splošne obveznosti, zato je dolžna računati z vsemi jeziki. Podobno dela že večina sodobnih vojsk. Poenostavljanje bi se prav gotovo kruto maščevalo, o čemer pričajo tudi naši zgodovinski primeri. Seveda so za razumevanje tega potrebni širok vpogled, znanje zgodovine, seveda jugoslovansko vprašanje v celoti in globok človeški smisel za delovnega človeka, ki ga armada spreminja v dejavnega branilca domovine, ter domovinsko internacionalistično objektivnost. Za

tako obsežno razumevanje so potrebni sposobni, nadarjeni in široko občutljivi ljudje.

Z nacionalistično strastjo ni mogoče razrešiti v armadi vprašanja enakopravnosti. Ravno takó ne rešuje poenostavljeno pavšalno udarjanje po šovinizmu. Potrebno je odločno urejanje z normativnimi osnovnimi določili (spremembami), ki edina lahko odvzamejo moč in odrežejo korenine nacionalistični hrani.

V kasarnah vlada internatski režim, ki zanika nacionalne simbole vseh narodnosti, razen ene. Vojaški red ima veliko moč delovanja in vplivanja.

Pri takšni prisiljeni vzgoji vojakov, v okoliščinah jezikovnih nevednosti in pri pomanjkljivostih nižjega neposrednega poveljujočega kadra nad borci različnih lastnosti se prav kmalu rode nasprotni moralno politični rezultati, ne pa takšni, kot so želeni. Mnogi starši so opazili padec patriotizma pri odsluženih vojaki, kar je znak, da se kopičijo odtujevanja in podobne razdiralne ter negativne sile, kot je znano iz zgodovine. O različnih stopnjah lojalnosti v Jugoslaviji pišejo v tujini. Zaman je pričakovati uspeh pri raznarodovanju ljudi, pač pa vse večja nasprotja. Iskanje krivcev med posledicami napake, namesto da bi odstranili prave vzroke, pomeni slabljenje edinstva in bratstva.

2. NEGATIVNI PRIMERI NOVEJŠE VOJAŠKE ZGODOVINE NAŠIH NARODOV NAS UČIJO

Po slavnih bojih prve srbske prostovoljske divizije (sestavljene iz prečanskih prostovoljcev, ki so ji poveljevali kraljevski oficirji s Krfa) v Dobruđi, je 1916. leta med prvo svetovno vojno (glej knjigo Jugoslovanski korpus v Rusiji), prvič nastalo »disidentstvo« Hrvatov, Slovencev in tudi precej Srbov iz Vojvodine in drugih jugoslovanskih krajev in vse, kar se je rodilo iz tega, je povzročilo, da je »srbski prostovoljski korpus v Rusiji« razpadel, ker se je število prostovoljcev zmanjšalo na polovico. Ko je srbska vlada na Krfu na koncu dala soglasje, da se formira 7. polk kot hrvatski iz vojakov hrvaške narodnosti, a 8. polk kot slovenski iz Slovencev, je bilo že prepozno, ker prostovoljci niso imeli več zaupanja ter so se razšli.

V kraljevini Jugoslaviji je vojska izvajala intenzivni unitarizem, ki naj bi pripeljal do neke nove enotnosti in jugoslovanske nacije. Tedanja armada naj bi s svojo internatsko vzgojo imela glavno vlogo, tako da pomeša ljudi vseh narodov v vojaških enotah. Vpeljala je eksteritorialni princip v napolnjevanju vojaških enot, in je takó razmešala ljudi med seboj, da so potem morali rabiti en jezik, in sicer srbskega, ta pa je postal komandni jezik za vso vojsko.

1941. leta, v kritičnem času fašistične agresije, je bil že drugi preizkus za tako doseženo trdnost takšne unitaristične politike in enotne organizacije armade, temelječe na enem jeziku. Pokazalo se je, da te vojaške enote niso bile dovolj trdne in učinkovite. Cenijo, da je bil pglavitni vzrok tega neprižnavanje enakopravnosti narodov.

V mirnem času, ko so bili možni disciplinski in drugi organizacijsko-politični ukrepi, je bilo vse v redu in je državna oblast formalno dobro delovala. V nastali krizi pa se je vojaška oblast razrahljala. Psihološko delujoča sovražna propagandna sredstva so pokazala organizacijsko slabost vojske in v nekaj dneh je je bilo konec.

Eden najvažnejših elementov, ki mora biti izpolnjen, da bi pospeševal in razvijal patriotizem, je polno priznanje nacionalnostnih atributov (suverenosti). Materin jezik vojaka-borca je ogledalo njegove nacionalnosti in možna raba glavni znak njegovih pravic.

Če armada ne more upoštevati jezika, ne bo mogla ohraniti čustev in zavesti, da brani koristi prav tega borca, od katerega pričakuje največje vojne napore. Že v mirnem času nastajajo med borci, ki pripadajo različnim jezikom, pa služijo skupaj v isti enoti, nujno razlike, ker imajo eni privilegij, da upoštevajo njihov materni jezik, drugi pa ne. Poraja se občutek manjvrednosti, iz te raste odtujenost, to pa ni v prid patriotizmu niti borbenosti vojakov.

Samoupravljalna družba naj bi dajala zgled napredne ureditve, iz katere se razvija sodobna armada. Njena sodobnost je prav v tem, da zna zadovoljiti zahteve patriotizma.

3. USPEH SAMOUPRAVLJALSKEGA DRUŽBENEGA ORGANIZIRANJA OPOZARJA TUDI ARMADO

Nekateri obravnavajo problem glede rabe jezikov s stališča ozkih interesov in udobja profesionalnih aktivnih oficirjev in podoficirjev (starešinskega kadra) in ne s stališča vojakov-borcev. Takšen način, ki nima pred očmi interesov borcev kot ljudi, je napačen. Sicer pa takšne ozkosti ni mogoče pripisati našemu poveljujočemu kadru.

Če bi takó gledali tudi v drugih državnih zadevah, ne bi imeli samoupravljanja niti enakopravnosti narodov in narodnosti. To je podoba birokratskega, tehnokratskega gledanja na reševanje problema enakopravnosti narodov v armadi. Ker je z jezikom nujno organsko povezana tudi vsa kultura in civilizacija naroda, je princip poenostavljene enotnosti (ki ga zagovarjajo nekateri, ta enotnost pa vsebuje prisilni pristanek drugih narodnostnih skupin na podpiranje in podrejanje številčno najmočnejšemu narodu), vsekakor zelo formalen in ne upošteva vsebine ter pomena takšne daljnosežne odločitve. Takó jemljejo ljudi s svojega stališča in želje, kakršni naj bi bili, torej že kar enojezično enotne, ne pa takšnih, kakršni so. S tem pa preskakujejo najvažnejšo realnost. Vsi ljudje ne poznajo srbohrvaškega jezika, nimajo enotnega materinega jezika in kulture, vzgoje, navad in mišljenja, temveč ima več kot polovica celotnega števila jugoslovanskega ljudstva drugačno narodno obeležje.

Prav to je treba vzeti za izhodišče pri organiziranju vojaških enot in se postaviti na ljudsko stališče — upoštevati ta fakt (ki bi ga lahko spremenili samó s protiljudsko silo) zaradi težnje, da bi se moral nižji prilagoditi višjemu — moštvo poveljniškemu kadru in ne narobe). Torej ljudje naj bi se prilagodili poveljniškemu kadru in vsi znali srbohrvaščino ter se psihološko vključili v isto miselnost, ki jo ima 88 % oficirskega kadra že od domače vzgoje, mogoče pa je že tudi drugih 12 % privzgojenih delno v tej miselnosti, ki pa je različna od številnih vojakov. Tej formalni enotnosti je tudi namenjen dril, takó da bi bila ta stavba kot z isto barvo preplekana fasada. Te zahteve in spremembe so prevelike za večino vojakov, ki niso srbske narodnosti.

4. NE ZAOSTAJAJMO ZA NAPREDKOM DRUGIH

Nasprotno — nadstavba starešinskega kadra ima sposobnosti in čas, je plačana in prostovoljno služi, vojak pa je le začasno v armadi, njegovo življenje je bolj naporno in z manj prostosti, povrh vsega pa naj se še prilagaja, da bi se prvemu ne bi bilo potrebno učiti jezikov svojih borcev. Moralo bi biti prav narobe, in sicer: čeprav se mora borec ravnati in vse delati po volji od zgoraj, bo moral biti v resnici starešinski kader tisti, ki bo nase prevzel breme jezikovne neenakosti. Dela naj za borca, služi skupnosti in vse naj stori, da olajša borcu izpolnjevanje dolžnosti, ki jih ta ima pri učenju v miru ter v samem boju. V tem je tudi ekonomska racionalnost. To sta resnična socialistična sodobnost in strokovnost, ki jo že spoznava tudi zunanji sodobni svet ter vse bolj in bolj upošteva takšno resnico. Dvonarodna država je Belgija, večnarodna je Švica in tam se je možno kaj naučiti v tem pogledu, ne pa v Britaniji, na katero se sklicujejo nekateri, in ne v SZ, ki v tem pogledu zaostaja in šele spoznava birokratsko-centralistično napako organiziranja življenja in gospodarstva.

Švica npr. ima v svoji vojski tri jezike, v kantonu Ticino je komandni jezik italijanski, Finska ima v svoji ustavi uveljavljeno pravico *švedskega jezika v vojski*, četudi je v Finski le 8,6 % švedskega prebivalstva. Belgija je nedavno uredila, da je v nekaterih polkih jezik valonščina, v drugih pa flamščina.

Celo v ZDA, kjer so popolnoma drugačne jezikovne okoliščine kot pri nas upoštevajo materinščino v armadi ter razvrščajo v posebne skupine ljudi, ki ne znajo dobro angleščine.

Kanada je lani avgusta izglasovala zakon o enakopravnosti francoskega jezika z angleškim.

Sodobna strokovnost se ne bi smela skrivati za tradicionalnostjo enotnega jezika, enotnih signalov, za namišljeno večjo hitrostjo poveljevanja, za večje izdatke itd.; vse to je malenkost nasproti ljudskosti armade, in to zato, ker le ta zmaguje, fasadna enotnost pa prinaša poraze, kadar nastanejo kritični časi v vojnah.

5. NAŠA ARMADA JE ŽE NAREDILA PRVI KORAK

Dobro in razveseljivo je, ker že spoznavamo in sprejemamo nekatere resnice v odnosih med oficirji in moštvom, in to tam, kjer so zaradi le preveč drastičnih nasprotij lažje spoznavne. To je tam, kjer teritorialnost bolj bode v oči, se bolj uveljavlja in se jasneje vidi odtujenost formalno enotne armade — tam že priznavamo in pravilno vrednotimo jezikovni problem.

Seveda, v takšni državi, kot je bila monarhistična Jugoslavija, tudi večina centralnega kadra ni prizadeta v svojem jezikovnem privilegiju in ji ne preti, da bi se morala spoznati z jeziki borcev, s katerimi razpolaga. Zdi se, da se ne pogloblja dovolj v osnovni človeški element, da so prva njena skrb le tehnične kombinacije taktično-strateškega premikanja in učenje nove tehnike. Medtem pa je danes za zmagovito prodiranje v sodobnem vojevanju še kako potrebno spoznavanje in zadovoljevanje globljih duševnih

razpoloženj in izpolnitev pogojev, ki so v sodobnih težnjah ljudi. Ljudje, ki sestavljajo armado pri nas, se pojavljajo kot borci, ti pa izhajajo iz samoupravljalcev, socialističnih samoupravljalcev. Bistvo naše socialistične demokracije je enakopravnost narodov, dejansko samoupravljanje delov ljudi na vseh področjih družbenega življenja. V tem je naša močnejša pozicija nasproti drugim socialističnim sistemom. Zakaj ta najmočnejši dejavnik izključiti, ko ni nujno? Napačno pa bi bilo, če bi se samoupravljalstvo razumelo kot pravica do večje sprostitev v disciplinskem pogledu in podobnih olajšavah.

6. KAJ NAS UČI NOB IN PO JUGOSLAVIJE IN SLOVENIJE POSEBNO

Prve partizanske enote so nastale v bližini domačih krajev, od koder so šli ljudje ob uporabi partizane. Samo po sebi je razumljivo, da so partizani govorili svoj materni jezik. Nikomur niti na misel ni prišlo, da bi vpeljavali kak drug jezik v partizanske vojaške enote. Povelja, pa tudi kolikor je bilo administracije, so se postopno spopolnjevala in razvijala v slovenskem knjižnem jeziku. Največ borcev je bilo mlajših let, ki še niso služili vojaškega roka. Ti tudi niso poznali povelj v tujem jeziku in so se morale uporabljati slovenske besede za povelja in, kakor rečeno, tudi ni nikomur prišlo na pamet, da bi kaj drugega poskušal vpeljati. V poveljih so bile zares tudi nekatere tujke, toda samo takšne, ki jih je že prej sprejela domača ljudska govorica. Ni bilo važno, od kod so bile te besede, bile so poleg slovenskih tudi druge, ki so jih ljudje prinesli iz raznih drugih povelj, kot npr. iz srbohrvaških; tisti, ki so živeli pod Italijo, so imeli nekatere besede iz italijanske vojske, drugi tudi iz avstrijske, slišale so se tudi španske besede in celo turške (npr. fišeklija...). Nastajali so tudi čisto novi izrazi iz materinščine.

Med slovenskimi partizani ni bilo nikogar razen Slovencev, saj je znano, da je Slovenija kompaktno naseljena s Slovenci, ki živijo strnjeno na celotnem slovenskem območju.

Bivša jugoslovanska vojska, sestavljena iz Srbov, Hrvatov, Slovencev itd., je bila popolnoma razbita, ljudje so se kar sami razšli, velika večina je sama iskala pota za ujetništvo in je takó popolnoma izginila s slovenskega območja. Nekateri bivši vojaki so bili pozneje celo ponosni na svojo ujetniško dobo in se jim je zdelo, da imajo nekakšne zasluge, ker se niso mešali v bojevanje v medvojnem času.

Z besedami »Smrt fašizmu — svoboda narodu« je bila izražena vsebina političnega prizadevanja, ki je mobilizirala ljudi za boj in za partizanske enote. Svoboda narodu je bila razumljena kot narodu v celoti, torej slovenskemu narodu. Če bi v teh enotah uvajala srbohrvaška povelja, bi že s tem demantirali cilje borbe (narodno osvoboditev), osvoboditev Slovencev kot naroda, ki ga je okupator razdelil na tri države. S takšnimi povelji bi zavrli patriotični polet, ker je znano, da sta bili pri partizanih-upornikih stara jugoslovanska država in njena vojska osvoženi.

Neuspeh četnikov v Sloveniji je pripisati delno tudi temu, ker niso ustanavljali takšne vojske, ki bi imela videz, da je slovenska, tj. vojske, ki bi imele slovensko komando v tistih enotah, kjer bi služili Slovenci, čeprav bi to bila skupna vojska.

Sam po sebi je jezik sicer drobna zadeva ob vsebinskih svetovno-političnih problemih, če pa je narejena groba napaka (odvisno od časa in kraja), postane zelo važna zadeva vse dotlej, dokler ta napaka ni popravljena. Pri nas je napaka v tem, da je jezik enega naroda predpisan v armadi (celo v zvezni ustavi) obvezno in izključno tudi za vse druge narode Jugoslavije. S tem je ta narod očitno privilegiran, kar je še toliko bolj diskriminatorno nasproti drugim narodom (najmanj objektivno), ker je favoriziran jezik naroda, ki je glede na svojo številčno premoč že tako v znatno ugodnejšem položaju (v zveznih organih, v zunanji politiki i. p. se de facto uporablja le sh. oz. hs.). Pri tem je treba računati še na psihološki faktor: spomin na zatiranje nesrbskih narodov v bivši Jugoslaviji je še živ, tembolj, ker ga sami neprestano obujemo s kritiko njenega neljudskega značaja žalostnega spomina.

V monarhistični Jugoslaviji je jezik v vojski pridobil en narod zase (čeprav je bil takrat državni jezik »srbsko-hrvaško-slovenski«, ki ga pa v praksi ni). Pravzaprav je s pomočjo rabe svojega jezika v vojski spravil vse druge narode ob veljavo in takó zagospodaril skupnosti. Če je kje drugje to še mogoče storiti brez škode, pa je pri nas za to čas vsekakor že zamujen. Problem jezika in naše večnarodnosti že spremlja tudi zunanji svet in večkrat ceni naše ravnanje (francoski časopis »Humanité« ob obisku Špiljka) in dobronamerno pravi, da je naš nadaljnji uspeh odvisen od tega, če bomo znali obdržati stik z množicami. Prav gotovo je ta stik s pomočjo jezika v armadi zelo pomemben.

V NOV in PO Slovenije smo ustanovili avstrijski bataljon, sestavljen iz Avstrijcev nemške narodnosti. Seveda je bilo iz Avstrijcev slovenske narodnosti tudi ustanovljeno več partizanskih enot. Slovenske enote so naravno imele slovenski jezik, čeprav so to bili takrat avstrijski državljani. Nikomur pa ni prišlo na misel, da je potrebna unifikacija vojske in je zaradi tega potrebno tudi v avstrijskem bataljonu, sestavljenem iz Avstrijcev, vpeljati slovensko komando in administracijo. Ne, popolnoma naravno je bilo, da je imel avstrijsko-nemško poveljevanje in so mu poveljevali Avstrijci. Kadar je bilo potrebno, so zanje prevajali iz slovenščine v nemščino.

Nadaljnji prepričujoč in poučen primer enotnosti je bil, ko so iz Trsta množično prihajali in stopali v partizane Tržačani — italijanske narodnosti. Povsem razumljivo je namreč bilo, da so imeli italijansko poveljevanje, ko so se v svojih italijanskih enotah borili v sestavi naših slovenskih enot NOV (največ enot je bilo v sestavi našega IX. korpusa). Že pred tem smo imeli Italijane iz raznih krajev italijanskega teritorija, ki so bili po manjših delih — patrolah formirani pri naših enotah in so jim poveljevali v italijanskem jeziku. Npr.: ena takšna patrola je bila v Gregorčičevi brigadi med pohodom iz alpsko-soškega območja v slovensko Benečijo. Patrola je bila namenjena za širjenje vstaje na teritoriju stare Italije zunaj slovenske Benečije in Slovenskega primorja. Ti kraji so naseljeni z Italijani in s Furlani in tam ni imel slovenski jezik kaj iskati, razen če so tja šle enote, sestavljene iz Slovencev, ki pa so imele slovenski jezik poveljevanja.

Na področju izkušenj v rabi jezikov je naša revolucija prav gotovo prispevala dragocen nauk, kako spoštovati jezik ljudi, takó pri narodno-osvobodilnih odborih ter formiranju oblasti kot pri nastajanju, formiranju in organiziranju vojaških enot. Povsod so natančno pazili, da je vladala pravica materinega jezika, da ne bi žalili čustev ljudi in ne bi oteževali

stopanja v borbene enote. Pri sodelovanju takšnih enot raznih jezikov v poveljevanju so se ljudje zlahka znašli in kjer je bilo potrebno, so poiskali za tolmače takšne, ki so znali oba jezika.

Strogo je bilo spoštovano pravilo, da se ljudje iste narodnosti združujejo v svoje enote prav z namenom, da bi takó tudi mogli uporabljati njihov jezik za poveljevanje in vso drugo jezikovno komunikativnost.

Takšne izkušnje, kot je znano, imamo tudi iz španske državljanske vojne.

Take, po narodnostih sestavljene enote so brez težav vključevali v večje enote, ki so pri nas v Sloveniji imele slovenski jezik. V štabih pa so pazili na to, da so upoštevali jezik drugače govorečih enot. Samo po sebi je umljivo, da bi se z vsiljevanjem drugega jezika pokazalo nezaupanje borcem in bi se zato vsiljevanje drugega, nematerinega jezika prav kmalu sprevrlo v odtujevanje, kar bi zavrlo udarni polet v borbi.

O tem odtujevanju nazorno govori polkovnik dr. Šivic.*

Udeleženci narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji vedo, kolikega pomena je bilo dajanje brigadam imena po narodnozaslužnih ljudeh (Gregorčičeva, Gradnikova, Gubčeva, Prešernova, Šercerjeva idr.). Še bolj je razumljivo, če ocenjujemo pomen teh imen v primerjavi s propagando belogardizma, ki je hotela komunizem prikazati kot antinacionalen in napraviti pri neopredeljenih ljudeh vtis, da so oni na strani ljudstva. Zares je tudi danes važno odstraniti vsako sumničenje o nacionalni privilegiranosti, ker le nepristranska internacionalistična ureditev medsebojnega sožitja, s priznanjem enakopravnosti odstranja žarišča nacionalističnih (šovinističnih) izpadov. Povedati je tudi treba, kako je ustvarjena enakost in pravična ureditev (o nacionalnem vprašanju in enakopravnosti je bilo na političnih urah v partizanskih enotah veliko političnega dela in diskusij z borci).**

* Polkovnik dr. Albin Šivic v Delu z dne 24. julija 1968 v rubriki Pisma bralcev pod naslovom: Še o popolni enakopravnosti jezikov narodov in narodnosti, med drugim pravi: Fizično sem v svoji domovini, intimno izgubljam korenine z njo ... sem postavljen trajno v okoliščine, ki skoraj s časom razkrajajo temelje, na katerih sem gradil svoje človeško samopotrjevanje in vrednost ...

... je globoka moralna dilema: Katere kategorije državljan in občan sem, ko sem trajno in nenehno prikrajšan za eno temeljnih resnic in pravic, za pravico rasti v maternem jeziku ...

** Boj za pravico do materinega jezika je star. Nedemokratičen centralizem močnejšega ne more spoznati protislovij, ki jih s svojo primitivno pretiranostjo razvija v upravnih poslih.

Sistem centralistične monarhije ni mogel obvarovati razpada mnogonacionalne avstro-ogrske države. Dr. Fran Zwitter v svojem delu Vzroki in posledice avstrijsko-ogrskega sporazuma (Zgodovinski časopis, Letnik XXII, Zvezek 1-2, na strani 6.) navaja: V tem sistemu ni prostora za načelo enakosti pravic za vse jezike, ki je bilo tolikokrat proglašeno leta 1848 in 1849; sistem stoji na stališču, da to načelo nasprotuje enotnosti monarhije in da je nemški jezik vez, ki naj povezuje različne dele monarhije: za birokrate je poslovanje v nemščini stvar rutine, medtem, ko zahteve, da morajo znati nemške jezike ali da morajo celo uradovati v teh jezikih, pogosto ogrožajo njihovo eksistenco ...«

Takšna praksa, ki ne upošteva temeljev združevanja ljudi na podlagi skupnega materinega jezika in deluje proti ohranjanju te vezi, deluje proti obstoju narodov, zato nikdar ne more postati prava ljudska in demokratična; zato je tudi še najmanj opravičljiva v socializmu. Glede na sodobne napredne in pozitivne primere v drugih armadah pa pri nas tudi v vojski nikakor ni opravičljivo odstopanje od načela enakopravnosti jezikov.

7. STALIŠČE PARTIJE IN KOMINTERNE

Še pred vojno sta KPJ in kominterna kazali skrb za pravilno ureditev jezikov v armadah.

Med prvo in drugo svetovno vojno, v času, ko so delovali principi, ki jih je imela stara Jugoslavija, je iz boja jugoslovanskih komunistov potrebno opozoriti na stališča Partije v dveh zelo pomembnih dokumentih, ki oba zadevata danes aktualni vprašanji: 1. raba materinega jezika v vojski in 2. služenje vojaške službe v domačih krajih.

V posebni brošuri je KPJ v *letu 1934* ob obravnavanju položaja kmetov postavila kot neposredne naloge tudi naslednje:

»V borbi za pravice narodov na samoodločbo se morajo delovni kmetje že danes boriti za sledeče neposredne zadeve: ... *Proti nasilnemu posrbljenju ... za narodni jezik v vojski ... Proti odsluženju vojnega roka Hrvatov, Slovencev, Makedoncev ... izven njihovega domačega kraja.*«

Na posvetovanju predstavnikov KP Jugoslavije in KP Italije 9. januarja 1930, ko so obravnavali tudi položaj Slovencev in Hrvatov, so sklenili, da se mora »*vojaška vzgoja vršiti na materinem jeziku*« in da se mora »*služenje vojaščine izvršiti v pristojnem domačem kraju.*«

Tudi med NOB je slovenska delegacija ob II. zasedanju AVNOJ načela vprašanje slovenskega jezika v vojski pri vrhovnem komandantu maršalu Titu že 1. decembra 1943. O tem obstaja oficialna promemoria. Med drugim je takrat tov. Tito povedal naslednje: »*Da ni nobenega dvoma, da smo si Slovenci v tej vojni ustvarili svojo vojsko, da bo ta vojska ostala slovenska tudi po vojni in da bo imela slovenski komandni jezik — od vrhovnega poveljstva navzdol do najnižjih enot.*«

Danes so ta naziranja marksizma-leninizma na široko uvedli v armado po vsem svetu. Na prvo mesto se postavlja politično razumevanje neposrednega izvajalca boja, tj. borca, čigar življenje je v največji nevarnosti in je od njegovega delovanja največ odvisna zmaga ali poraz. *On ne more in ne sme biti postavljen v takšno situacijo, da umira s tujimi besedami na ustih.**

8. TEORIJA IDEOLOGIJE IN PRAKSA

Nikdar nobeno narodnoosvobodilno gibanje ni moglo zanemariti jezika, če je hotelo biti zmagovito. Naravno, da tudi socialistično gibanje pri nacionalno osveščenih narodih ne more uspeti ob nepriznavanju materinega jezika, ker tudi socialistično gibanje temelji ali pa gre vzporedno z osveščanjem v narodnostnem pogledu. Dragocenost materinega jezika je pač tolikšna, da bistveno omogoča hitrejši vzpon k civilizacijskim in kulturnim

* Zato je takšna armada v preteklosti, ko je prišla v kritično situacijo v začetku boja, takoj propadla (1941). To tudi jasno kaže na to, da je nacionalno vprašanje v tem pogledu še nerešeno. Kje so vzroki, da še sedaj, po VIII. kongresu ZKJ, kjer je bil glavni referat o enakopravnosti narodov, v armadi nismo uvedli enakopravnosti, čeprav je stokrat dokazano, da ni nobenih resnih, stvarnih zadržkov. Je ta zaostalost nacionalistično inficirana, češ mi smo si priborili v posest celotno Jugoslavijo in ta mora biti enotna, naša, tj. tistih, ki govorijo srbohrvatski jezik, in to hočemo pokazati s srbohrvatskim poveljevanjem nad vsemi borci, tj. tistimi, ki jim materin jezik ni srbski?

dobrinam človeštva, predvsem pri zaostalih — nerazvitih narodih oziroma ljudeh teh narodov. Vsako neupoštevanje oziroma zapostavljanje materinega jezika je lahko le akt »vojvodstva« (ta izraz je uporabljal Boris Kidrič v partizanih) in ne ljudske politike, torej bistvena imperialistična poteza.

Jezik, priborjen v narodnoosvobodilni borbi, more po končanem obo-roženem boju odvzeti šele organizirana oblast, ko zavlada nad ljudmi in zato uporablja tista splošno znana sredstva za vladanje v modernih državah (obveščevalna služba, policija, armada in drugo), ki omogočajo vladanje ožjemu krogu ljudi in kar daje neomejeno moč administraciji — birokraciji.

Takšno vladanje, ki je nastalo iz osvobodilnega gibanja, kot je to bilo pri nas, bi ne smelo odvzeti ljudstvu najosnovnejše pravice, za katero so borci dajali življenja. Jezik (in tudi drugi nacionalni simboli) so na prvem mestu. Naj ponovim: predvsem gre za poveljevanje v armadi, kjer so kot organizirani člani armade sedaj sinovi tistih borcev, ki so svojim otrokom govorili o pridobitvah suverenosti svojega naroda, ki so jih izvojevali v legendarnih bojih in jih proslavljamo ob raznih jubilejih.

Protislovja nastajajo pri osveščeni mladini. Na eni strani posluša deklaracije, resolucije, akte, izjave, bere o dogovorih in dogodkih iz narodnoosvobodilne borbe, poučuje jo tudi zgodovina, nadalje pozna teoretične postavke raznih povojnih kongresov, plenumov, resolucij. Na drugi strani pa doživlja praktično izvajanje, ki ne ustreza postavljenim načelom; iz tega se prav gotovo porajajo dvomi o poštenju naše družbe, iz tega pa nezaupanje v družbo in njeno upravo. Mladina razmišlja: ali družba ni zmožna urejati ali pa se ureja z določenimi privilegiji srbskega naroda in ljudi. Ali je med osvobodilno borbo in tudi po vojni bilo omogočeno, da se srbski narod pravilno pouči o osnovah enakopravnosti narodov in narodnosti v večnacionalni državi, v katero se je spremenila po narodnoosvobodilni borbi naša država?

Resničen interes srbskega delovnega človeka in delavskega razreda je, da se uredi enakopravnost, ki bi prinesla bratsko razumevanje in mir, odstranila očitke vsake vrste in zavarovala koristi lastnega truda in maksimalni razvoj naroda in ljudi. Bridka zgodovina štiristoletnega nesamostojnega življenja v zaostalem Otomanskem imperiju v gospodarsko neurejenih razmerah je pustila hude posledice. Skrb za gospodarski razvoj in strah za narodni obstoj in varnost sta navzoča v veliki meri in sta tudi gonilna sila za izredno narodno zavednost. Vojna z Bolgarijo, bivšim zaveznikom, pred prvo svetovno vojno je zapustila v ljudeh močno nezaupanje v mednacionalnih odnosih, ki je tudi mnogo vplivalo na hipertrofično in težko urejanje v domačih jugoslovanskih odnosih, kot smo videli na konkretnih primerih. Po prvi vojni, posebno pa po drugi, je napravljen zelo velik gospodarski napredek. Ni razlogov za nadaljnje nezaupanje do enakopravnostnih odnosov prav zato, ker so za razvoj vsem enako potrebni mir brez vznemirjanj, bratske sosedne vezi in socialistično sožitje. Mnogi Srbi so prišli do tega spoznanja in odkrito izražajo, da jih boli, kadar slišijo o privilegijih, ter želijo biti v vsakem pogledu enaki. Prav jezik v armadi da jim hodi v napoto, za to pa niso sami krivi. Ustavna izjema ustvarja sama po sebi nerazpoložene borcev srbske narodnosti.

Verjetno ne bi smeli trditi, da je samo to zapostavljanje, samo zapostavljeni slovenski jezik vzrok za nihilizem in anarhizem, ki se pojavlja med mladino in se kaže v presenetljivo nerazumljivi literaturi slovenske

mladine. Vsekakor pa mladina čuti odgovornost in dolžnost, da pokaže svoje nezadovoljstvo in obup nad krivicami, ki so storjene nad generacijo, ki se je borila za nacionalno pravičnost in enakost. Pri tem seveda ne gre posploševati ali so individualni pojavi že dovolj značilni za skrite slabosti, ki tičijo v ljudeh in razjedajo patriotizem.

Če ne bo uvedena v praktično življenje tolikokrat deklarirana enakopravnost narodov in narodnosti, ni mogoče računati na zadovoljstvo ljudi — na patriotizem in s tem na borbenost, ki sta danes tako zelo potrebna. Treba se je zamisliti, ali ni ta celo več vredna, kot so samohodke in topovi; armadno vodstvo mora to seveda vedeti.

Ponovimo tudi tukaj: enotnost, ki jo potrebuje naša večnacionalna država, pomeni soglasje na osnovi enakosti narodov in narodnostnih teženj ter enake pogoje za ljudi. Enotnosti ne more biti v sedanjih razmerah, ko ima privilegije srbska jezikovna nadvlada v armadi. Opiranje samó na kult srbskega narodnostnega čustva superiornosti, kot ga je gojila stara država na tradiciji srbskega junaštva in državnosti ter na njej zgrajene hegemonije nad drugimi narodi (zunani izraz je predvsem srbohrvatsko poveljevanje v armadi, trdovratno nepopuščanje pred jezikovno enakopravnostjo in pretirano nesorazmerje kadrovske in administrativne sestave), ne more biti zadovoljivo trden konstitutivni dejavnik, ki bi mogel povesti v obrambo široke množice delovnih ljudi narodov socialistične Jugoslavije. Državi oziroma nam vsem preti slab odpor in ponoven razpad na temelju istih slabosti, katerih negativna moč je bila v zgodovini dovolj očitno dokazana. Že vnaprej je treba skrbeti za moralnopolitično podlogo akcije vseljidske obrambe na enakopravnosti narodov in narodnosti.

Obljube o enakopravnosti je treba takoj uresničiti. Država, predvsem pa armada, mora biti urejena takó da bo, teoretično rečeno, privlačna celo za pristop novih članov, ki potem seveda ne bodo imeli pomislekov o kakršnikoli podrejenosti, eksploataciji v primeru sožitja in brez strahu pred kakršnokoli asimilacijo v še takó daljni perspektivi. Oborožiti se moramo z naprednostjo, ki naj bi bila razdiralna celo za morebitnega napadalca.

Trajnost političnih oblik ima svoje zakonitosti.

V boju skovano enakopravno bratstvo ne sme postati neenakopravno in se spremeniti v orodje sebičnih sektaških interesov.*

* Zaradi boljše ilustracije borbenih izkušenj iz NOB glede nacionalne enakopravnosti, ki potrjujejo prakso jezikovne rabe v NOB, navajamo nekaj stavkov iz pisma, ki ga je pisal E. Kardelj Slovenskemu pokrajinskemu komiteju KPS na Primorskem, kjer naroča: »... Ustanavljati je treba posebne italijanske enote od voda navzgor, ki pa naj ostanejo do nadaljnjega pod poveljstvom našega partizanskega vodstva. Treba pa je seveda stremeti za tem, da bi se čimprej ustanovilo vodstvo italijanskih partizanskih enot.« (Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB, II. knjiga, str. 225.) To je bilo spomladi 1943. leta ob ustanovitvi novih odredov na Primorskem. Uspehi, ki jih je NOB dosegla pri Italijanih, so potrdili pravilnost stališča.

Prav takó je zgodovinsko poučen tudi naslednji primer, ki ga spoznamo iz citata iz te gornje knjige na strani 226 in se glasi: »Dne 1. marca je pisal štab cone 3. bataljonu (Briškemu) Severnoprimskega odreda, da je izvedel od POOF, da se je pridružilo bataljonu večje število Furlanov. Zato je štab naročil, naj se iz teh Furlanov takoj formirajo samostojni vodi, čete in bataljoni, v nobenem primeru pa ni treba ustanavljati mešanih formacij. Tem italijanskim enotam je treba nuditi vso pomoč. Italijanskim enotam je treba pomagati tudi s kadri, kolikor to ne bi žalilo njihovega narodnega

Organizirana država, ko je že oblast koncentrirana na ožji krog, lahko po birokratskem načelu uvaja svoj nenarodni jezik. Takšno dejanje je, kot se vidi iz zgodovine, zelo malo premišljeno in je zato potrebno ovreči takšno birokratsko pojmovanje ter se ravnati po jasnih načelih, ki so vidna v začetkih nastajanja oblasti in države, ker so takrat morali gledati po ljudsko, se prilagajati borcu, ne pa nekim umišljenim enostavnostim in jih razglašati za enotnost vojske. Dolžnost vojaškega vodstva je, da se poglobi v psihologijo borcev in takó uredi vsa vojaška vprašanja.

9. ZAKAJ JE MORALO PRITI DO RESOLUCIJE ZVEZNE SKUPŠČINE — URADNI LIST 20/69

Temeljna organizacijska napaka bi bila jemati za izhodišče eksteritorialno načelo v razporejanju armade za takšno večnarodno skupnost, kakor je naša jugoslovanska. To načelo izvajajo danes v armadi takó, da razmeščajo ljudi raznih krajev v druge kraje na odsluženje vojaškega roka, pri čemer pomešajo ljudi raznih jezikov jugoslovanskih narodov in narodnostnih manjšin. Takó pomešane porazdelijo v vojaške enote, v katerih služi največ takih, ki jim je materin jezik srbohrvatski ali hrvaškosrbski. V vojaških enotah in kasarnah, kjer žive vojaki v strogi disciplini podrejanja in internatsko, je vedno dominanten hrvaški oziroma srbohrvaški jezik, saj mu ustava daje edinemu vso pravico, kot izjemo od sicer celotno veljavnega federativnega načela enakopravnosti. S takšnim mešanjem ljudi manj številnih jezikovnih skupin prisilijo te, da se prilagajajo najmočnejši srbohrvatski jezikovni skupini.

Naravno, da so s tem zelo obremenjeni in oškodovani predvsem Slovenci, Makedonci, Albanci in Madžari. Ne glede na to, da nekateri ljudje to združevanje zaradi svoje večje inteligence ali navajenosti že iz civilnega življenja laže prenesejo, je za večino hudo breme, ker je združeno s ponižanjem in dodatnim učenjem vseh teh, ki naj bi se prilagodili in podredili. Pri drugih pa se nasprotno poraja in vzgaja občutek večje vrednosti in ponosa, ker so v privilegiranem položaju. Obveznost pomeni silo, ki goni ljudi v nasprotujoče si odnose, ti pa stopnjujejo notranja nasprotja. Poleg nekaterih osebnih prijateljstev, ki se kljub osnovni napaki osebnega združevanja porajajo, se razvijajo antagonizmi. Naravno je, da razne navade in pojmi prihajajo močnejše do veljave, kakor bi to bilo, če bi združevali ljudi iste narodnosti in jezika.

10. IZ ZGODOVINE NARODOV AVSTRO-OGRSKE

Celo Avstro-Ogrski se je obnesel sistem teritorialnega razporejanja vojaških enot, čeprav je bila večnarodna država in z večjimi razlikami narodov, kot so pri nas. Štiri leta so pri njih takšni enonarodni polki zdržali hudo vojno, med njimi tudi slovenski in tudi hrvaški 27. korpus, ki je imel

čuta. Treba pa je italijanske partizanske enote razmeščati tako, da se bo širilo partizansko gibanje vedno bolj v notranjost Italije.«

Iz povedanega in mnogih drugih dokazov je lahko sklepati, da bo tudi v sedanjih armadi, ko bodo osnovane nacionalne enote, zavladal v njih popolnoma nov in kvalitetno boljši borbeni duh, trdnost in pripravljenost za boj, ker jim nihče drug ne bo mogel dati večjih nacionalnih pravic, iz more, ki tare potlačene ljudi, pa bodo nastale svežina, vedrost in neslutene borbene iniciative.

od vrha do tal *vso komando, šolanje in administracijo samo v hrvaškem jeziku*. Ravno tako je imel tudi oficirje hrvaške narodnosti. Notranjo enakost, enotnost in trdnost so osnovali na medsebojnem zaupanju istorodnih ljudi, z isto mentaliteto, na solidarnosti in ponosu svoje enote. Skrb za zavest borca je bila najvažnejša naloga, poklicni oficirji, ki so bili vzgojeni v državnoavstrijskem duhu, so nosili tudi odgovornost za povezavo višjih enot med seboj in celotno enotnost. Napake Avstrije so bile na področju civilne politike, ki je poskušala raznarodovati.

Uspehi so možni, kadar pri več narodnostih združujemo ljudi istega naroda, ker jih ne izpostavljam nepotrebemu občutku ogroženosti in soočena manjšinca z večincem. Vsak naj se izživlja v svojem krogu, dosega uspehe in se zunaj narodnostnega kroga meri z drugimi.

11. SEDANJA RABA JEZIKA V JLA NASPROTUJE BISTVU SAMOUPRAVLJALSKEGA SOCIALIZMA FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Teritorialno načelo polnjenja enot po narodnostih ljudi, po jeziku ljudi, bi bilo v naši federativni državi prilagojeno splošnemu narodnoenakopravnostnemu principu, ki je skozi bridko novejšo zgodovino spoznan kot edino mogoč in pravilen, če hočemo dosegati večje uspehe in se izogibati notranjim zaostrovanjem. Takšno polnjenje enot armade ne izključuje, da se enote ene narodnosti ne dislocirajo v drugih republikah, če je in kadar je za to potreba. Takšna razmestitev enot je lahko tudi v mirnem času in bi bila celo priporočljiva iz raznih strateških koncepcij. Omogočene so tudi vse strateškopolitične kombinacije, potrebne državi kot celota. Dopolnjevanje oficirskega in podoficirskega kadra bi bilo v tem primeru prav gotovo olajšano, ker velja tudi za aktivne oficirje in podoficirje isto pravilo odtujevanja. To dopolnjevanje naj bi se ravnalo številčno po potrebah ljudi in istovetnosti materinega jezika.

Oficirji Slovenci, Makedonci in narodnostnih manjšin, ki bi bili na kontaktnih mestih, to je tam, kjer prehaja en jezik v drugega, naj bi znali tudi srbohrvaški jezik. Ravno tako pa naj bi pasivno obvladovali jezike podrejenih enot tudi oficirji srbohrvatskega jezikovnega območja. Signali lahko ostanejo srbohrvatski, navodila, povelja in drugo se tako na kontaktnih mestih morajo *prilagoditi svoji enoti* in se pri tem najenostavneje zamenja jezik, kadar so borci druge narodnosti. Ni potrebno, da vsak vojak pozna vso Jugoslavijo, ker je to skrb le tistih, ki se ukvarjajo s strategijo. Ni treba, da se vsak vojak nauči srbohrvaščine, ker lahko vse komande in navodila dobi od oficirja ali podoficirja, ki zna njegov jezik. Ti so torej kot nekaki tolmači tam, kjer je zunanji krog nadrejenosti srbohrvaškega jezikovnega področja. Ni pravilno, da vojne akademije, kolikor je znano, ne posvečajo nobene pozornosti in ne gojijo znanja drugih jugoslovanskih jezikov razen srbohrvaškega. Pri prehodu na popolno enakopravnost jezikov v armadi bodo sicer v začetku nekatere težave in tudi odstopanja, vendar so to le manj pomembne težave tehnične narave, ki še daleč ne odtehtajo koristi, ki bi jih armada pridobila v patriotizmu in borbenosti.

Dobivamo vtis, da se nekateri skrivajo za izrekom: »Armija kao jedinstvena organizacija naroda Jugoslavije«. Medtem ko se takó sklicujejo

na enotnost, že izrazito poudarjajo svojo posebno miselnost o enotnosti. Kot da pozabljajo, da je Jugoslavija kot rezultat bivših negativnih izkušenj napačnega pojmovanja o »jedinstvenosti« (Aleksander, Pribičević, Pašić in drugi) ravno zato, da bi postala enotna na zunaj in znotraj, morala postati »federativna dežela«. Narodov namreč ni mogoče spraviti s sveta, z njimi je treba računati, in to zadovoljivo računati. Armada je sestavljena prav iz teh istih državljanov — občanov z istimi lastnostmi in zahtevami ter medsebojnimi razlikami. Armada v tem pogledu ni nobena posebnost, nobena izjema. Nasprotno, ravno armada bi morala kot prva poznati in razumeti človeka in zakonitosti združevanja ljudi. Posiljevanje zakonitosti slabi sposobnost organizacije za izvrševanje hotenih ciljev kvalitete udarnosti in kvalitete armade nasploh, kot je bilo že večkrat dokazano na zgodovinskih primerih. Z izrazom in pojmovanjem enotnosti v pomenu, kot navadno slišimo, se skriva etastični unitarizem, ki slabi enotnost in pravo učinkovitost armade. Za tem so skrita tudi jezikovna poenostavljenja (en jezik), določeni privilegiji za pripadnike tega jezika. Tako nastane absurd, da je npr. v osnovni enoti, kjer poteka »osnovna obuka«, če sumiramo več let, obsojeno 200 ljudi — vojakov, da se morajo naučiti srbohrvaškega jezika, namesto da bi se oficir naučil njihovega jezika. V tem je ves problem in ne v podmeni kakšne posebne armadske »specifičnosti« zaradi »borbene gotovosti i efikasnosti u izvršavanju borbenih zadataka«.

V boju praviloma vlada in tudi mora vladati red in tudi to, da ima vsak starešina svoje stalne ljudi (nepredvideno, nenadno mešanje nastane prav redko) in gre poveljevanje med enotami hierarhično, se brez težav med enotami vključijo razni jeziki. Npr. bataljon poleg bataljona lahko eksistira in sodeluje, čeprav ima vsak bataljon svoj drugačni notranji jezik. V naši narodnoosvobodilni borbi so bili taki primeri nekaj povsem naravnega. Kolikor vemo iz *vietnamskih*, *alžirskih* in drugih bojev, uporabljajo tudi tam jezike narodnosti in jim ne delajo nobenih težav. Tudi vojaške enote, ki so jih sestavljali *Združeni narodi npr. v Palestini*, so bile sestavljene iz enot z različnimi jeziki, vendar je bila vedno večja ali manjša enota iz enega samega jezika. Potrebno je le, da tisti starešina, ki je na kontaktnem mestu, zna oba jezika (npr. komandant nižje vojaške enote naj zna oba jezika: vojakov svoje enote in nadrejenega štaba) brez izgube časa bo izdal novo povelje svoji enoti, potem ko bo prebral okvirno nalogo, ki jo je dobil za svojo enoto iz višjega štaba.

Ali naj napor za razumevanje vsebine oziroma prevajanja namesto oficirja oziroma podoficirja nosijo borci? V primerih, kadar ti ne razumejo ali dobro ne razumejo oficirjevega povelja, se morajo prav ti borci sami truditi za pravilno razumevanje povelja. Prav tu je vprašanje borbene učinkovitosti. Še preden je mogoč kakršenkoli učinek oziroma izpolnitev naloge, je potrebno kot neobhodni pogoj dobro, pravilno in čim popolnejše razumeti vsebino naloge, in sicer jo mora tisti, ki končno izpolnjuje nalogo. Prav to razumevanje pa je borcu katerega koli jezika razumljivo v njegovem jeziku bolj kot v katerem koli drugem. V enotah, ki so sestavljene po eksteritorialnem načelu, je vedno nekaj ljudi, ki ne razumejo srbohrvaškega materinega jezika in jim je tudi teže razumevati in izpolnjevati naloge. Vsekakor bi morali ti ljudje ne glede na to, ali je enota teritorialnega pomena ali splošnoarmadnega pomena, imeti pravico do svojega jezika, ne

samo privatno, ampak predvsem pri opravljanju važnih nalog, kjer jim je v prvi vrsti tudi potrebno pravilno razumevanje.

Nekateri se sklicujejo na zahteve »savremenog rata«, ko se zavzemajo za »jedinstveni jezik«, ne pojasnijo pa hkrati, v čem je posebnost potrebe enega jezika. Ali je npr. to, da večja kompliciranost novih sredstev zahteva zaradi boljšega razumevanja rabo prav tujega, borcu neznanega jezika? Prav nasprotno, če je potrebno več znanja in hitrejša reakcija, je potrebno več razumevanja, in to je lažje doseči v materinem jeziku, ki je borcu vsekakor lažje razumljiv. Takšen argument se nam zdi enak, kakor če bi kdo trdil, da je zaradi napredka znanosti povsod v svetu potrebno uvesti en sam, enoten jezik.

Osnovna in hkrati usodna zaostalost v naši armadi je njeno zanemarjanje razvoja, ki je dosežen na drugih področjih naše družbe.

Ljudska armada, ki naj bi branila in zagovarjala napredne dosežke družbe, predvsem ne sme sama negirati podobnih elementov napredka. Doslej si v naši armadi še niso priborili enakega spoštovanja vsi jeziki naših narodov, ki so osnovna pravica človeka socialistične družbe in vsekakor tudi borca. Da je to ob dobri volji starešinskega kadra mogoče, smo se prepričali na praksi naše NOV in PO Slovenije. Vse vojaške enote v Sloveniji od glavnega poveljstva do zadnje najmanjše enote so uporabljale slovenski jezik na vseh področjih: poveljevanja, administracije in šolanja.

To je bilo v vojni, in ker je mirni čas manj izpostavljen, je zato toliko bolj presenetljivo, kje so razlogi za tako važno spremembo oziroma izjemni položaj in kje so razlogi, ki onemogočajo tako pomembno demokratično pravico.

Posebno je vidno zaostajanje po VIII. kongresu ZKJ in IV. plenumu.

Federativna ureditev, napredek na področju mednarodnih odnosov in v samoupravljanju je sad spoznanj, da bodo spremembe na teh osnovah dale boljše rezultate — večje uspehe na vseh področjih.

Ni upravičenega dvoma, da tudi za armado ne bi veljala ista logika. Če je za učinkovito gospodarstvo manj priporočljiv, manj uspešen ter zavirajoč centralistični unitarizem, ki preprečuje iniciativnost in samoiniciativno vlaganje novih naporov, je vsekakor podobno nujno veljavno tudi za armado. Armada ima sicer nekaj manj sproščenosti, vendar mora sodobna armada računati na polno iniciativnost in iznajdljivost v okviru sprejetih nalog za uničevanje sovražnih sil. Armada potrebuje v polni meri zavestnega in patriotičnega borca, ki mora poleg drugega uživati pravice člana enakopravnega in enako upoštevanega naroda. Slednje se kaže ne le v napredni ekonomski ureditvi, temveč tudi v spoštovanju njegovega jezika in drugih narodnostnih posebnosti.

Nekateri se postavljajo na stališče, češ da mora biti poveljevanje zaradi borbene pripravljenosti in učinkovitosti v enem jeziku. To na videz preprosto stališče povzroča, da morajo biti vsi drugi jeziki zapostavljeni in potisnjeni v drugo vrsto, da niso polnopravni in nosilci državne misli in ne konstitutivni element. Vsekakor ne moremo pričakovati, da bi zavest takšnih borcev in članov armade bila na isti višini z drugimi.

Kje so torej organizacijske zavore, ki preprečujejo rabo drugih jezikov? Ali razlogi, ki jih navajajo nekateri, opravičujejo odtujenost in zmanjšano borbenost velikega dela borcev?

Če so borci posameznih enot takó sestavljeni, da so vsi istega jezika, ni prav nobene težave, da ne bi imeli svojega komandnega jezika. Zato se je treba vprašati: kje so vzroki, da nekateri ne žele takšnega napolnjevanja enot, ki bi omogočilo zadovoljitev te osnovne demokratične pravice?

To vprašanje terja odgovor tudi za to, kar je znano, da je kraljevina Jugoslavija vpeljala en sam jezik, in to srbski zaradi dominacije Srbov in raznarodovanja drugih narodov, to pa je imelo katastrofalne posledice za staro državo in za narode ter ljudi še potem, ko že države ni bilo več. Zato je živ interes vsakega državljana Jugoslavije, katerekoli narodnosti, da ga ponovno ne doleti taka bratomorilska usoda, kakršni smo bili priča v minuli vojni.

Zato smo že rekli, da je odločitev o vprašanju komandnega jezika usodnega pomena za državo.

Naj na koncu povzamemo v nekaj stavkih bistvene misli tega razmišljanja:

I.

Eksteritorialno razporejanje vojaških enot je izraz nekdanje raznarodovalne politike kraljevine Jugoslavije, ki se je na tem področju ohranila kljub pozitivnim izkušnjam NOV in POJ in se še do danes ni bistveno spremenila.

II.

Sedanji eksteritorialni sistem in mešano napolnjevanje enot se ne ujemata z bistvom samoupravljalne družbe, s tradicijo NOV in PO Jugoslavije ter enakopravno narodno samobitnostjo.

III.

Ob morebitnem izbruhu vojne povzroča eksteritorialni sistem razporejanja novincev nujno težave.

IV.

Bojna sposobnost se nujno zmanjšuje, ker že vnaprej dana, na rabi jezika temelječa in iz nje izvirajoča privilegirana povzročajo že v kasarni neenotnost. V več jezikovnih vojaških osnovnih enotah doživlja vsaka nova generacija rekrutov vedno iste krivice.

V.

Trditev, da sodobno vojskovanje terja en sam jezik poveljevanja, ne prenese kritične analize.

VI.

Enakopravnost jezikov narodov in narodnosti Jugoslavije v JLA bi povečala moralno-politično raven ter sposobnost in udarnost armade.

VII.

Raba jezikov narodnosti ne škoduje hitrosti v izvajanju akcij, nasprotno: zaradi lažjega, hitrejšega in natančnejšega sprejemanja povelja bo neposredni izvajalec hitreje in bolje izpolnjeval naloge.

VIII.

Strokovna terminologija, signali in sistemi se lahko uporabljajo takšni, kakršni so, ne da bi onemogočali rabo jezikov narodov.

IX.

Samo oficir naj se nauči potrebnega jezika, pa bo moštvo lahko imelo svoj materni jezik za poveljevanje. Sedaj je narobe: sto ljudi se mora učiti oficirjevega jezika, namesto da bi se en sam človek, oficir, naučil jezika enote, ki ji poveljuje.

X.

Z rabo enega samega, v našem primeru srbskega jezika, dosegamo samo formalno, površno, poenostavljeno enotnost. JLA pa je potrebna vsebinska enotnost, pri oblikovanju in utrjevanju katere pa je raba materinega jezika samo v korist, ker bodo z uporabo materinščine vsi borci brez razlike postavljeni v enake govorne napore.

XI.

Dosedanja zgodovina skupnosti jugoslovanskih narodov, od nastanka države SHS do danes, je preteč opomin, ki opozarja armado. Človek je misleče in čuteče bitje, odkrije vsako nakano, a predvsem nacionalistično.

XII.

Primer dobre organizacije in učinkovitega delovanja vojaških enot in tudi celote je v sodelovanju s hrvaškimi enotami dala ob rabi lastnega jezika prav Slovenija od leta 1941 do maja 1945., torej prav do konca zmagovite vojne.

XIII.

Razlogi nekaterih, ki zagovarjajo trditev, da je najbolj naravna raba enega samega jezika za borce različnih jezikov, so centralistično unitarističnega značaja in znak zaostajanja v razvoju socialistične samoupravljalne družbe.

XIV.

Vojaške enote, sestavljene ob materinih jezikih borcev, so lahko delno ali pa tudi v celoti razmeščene eksteritorialno, po drugih republikah in pokrajinah, če se za to pokaže potreba.

XV.

Enorodne enote omogočajo novo kategorijo višje prožnosti in prilagodljivosti strateškimi konceptom. Smotrna raba nacionalnih posebnosti je bila vedno posebna skrb strategije.

XVI.

Trdnost armade, ki upošteva jezike narodov in enakopravno ravna z ljudmi, je močnejša in zanesljivejša opora države, ker ob privilegiranju (čeprav samo jezikovnem) enega naroda nastajajo šibke točke pri vseh drugih, ki so (čeprav samo jezikovno) zapostavljeni.

XVII.

Odpornost proti tuji propagandi bi bila ob popolni enakopravnosti nedvomno večja. Enotnost bi pridobila. Udarnost bi se povečala.

XVIII.

Socializem in internacionalizem bi si s tem samo povečala ugled in postala privlačnejša. Takoj je treba brisati določilo 3. točke 42. člena zvezne ustave.

XIX.

Nekateri stoje togo na stališču neizvedljivosti enakopravnosti jezikov v JLA. Enega izmed vzrokov za to togost je morda treba iskati tudi v tradiciji, ker sedanji (kot nekdanji) oficirski kader zna samo en jezik. Mnogi najbrž ne poznajo sorodnosti jezikov jugoslovanskih narodov, ki olajšujejo vpeljavo enakopravnosti, in pa tega, da bi se z malo dobre volje z lahkoto naučili še drugega oziroma drugih jezikov. Kaže, da si sploh ne morejo zamisliti, kako lahko bi bilo preiti na enakopravnost jezikov, če bi le spremenili sistem napolnjevanja enot. Priča smo neki nerazumljivi miselnosti o neenakosti narodov in o upravičenosti privilegijev srbskega jezika in ljudi, ki se včasih spreminja celo v miselnost, ki je nenaklonjena celo socialistični enakosti.

RAZMIŠLJANJA**KOROŠKI SLOVENCİ VOLIJO**

Florian Lipusch

Leta 1970 bodo koroški Slovenci trikrat volili. 22. februarja 1970 so bile deželnozborske, 1. marca 1970 pa državnozborske volitve. 26. aprila 1970 bo koroško ljudstvo glasovalo o bodočem sestavu svojih občin. Vsaka odločitev v narodnopolitičnem oziru je za koroške Slovence pomembna. Na državni ravni nam člen 7 Državne pogodbe iz leta 1955 zagotavlja pravice in ni vseeno, kdo vodi državne posle; v deželi bi, če bi se na to količkaj pripravili, lahko z uspehom nastopili s samostojno slovensko listo; v občinah pa so dani specifično krajevni problemi, ki pogojujejo v vsaki občini njeno posebno lice in nalagajo Slovencem posebno odločitev.

Kakor marsikateri drugi dogodek med letom, so še prav posebno volitve preizkusni kamen slovenske narodne moči. Državnozborske in deželnozborske volitve so za nami. Izid je bil razglašen, objavljen in praznovan. Vendar se ne bomo ustavljali ob izidu teh volitev, temveč o vlogi, ki sta jo imeli pri tem politični organizaciji koroških Slovencev. Leta 1970 praznujemo 50-letnico plebiscita in je prav, da je koroškim Slovencem v tem letu bila do danes dana že dvakrat prilika, da so pokazali svojo navzočnost ali boljše nenavzočnost. Take prilike se ponujajo, da Slovenci dokažejo svojo življenjsko voljo, svojo življenjsko zmožnost v jezikovno